

شیوه های ترغیب و جذب کودکان به نماز با محوریت خانواده

معصومه صادقی^۱

چکیده

شیوه های ترغیب و جذب کردن کودکان به نماز ، متمرکز بر خانواده، رویکردهای مختلفی را برای پرورش معنادار برای کودکان ایجاد می کند . با اذعان به نقش حیاتی نماز در توسعه معنوی و عاطفی، این موضوع بر اهمیت درگیر کردن کودکان در راههایی تأکید می کند که با نیازهای رشدی آنها همسو باشد و ارتباط آنها را با ایمان تقویت کند. تحقیقات نشان می دهد که درگیری منظم و مشارکتی در نماز می تواند منجر به افزایش انسجام خانواده، رفاه عاطفی، و رشد معنوی شود و به جنبه ای حیاتی از روابط خانوادگی تبدیل شود. ترغیب کردن کودکان از طریق روش های زمینه ای : پیش از تولد ، دوران بارداری و پس از آن و روش قصه گویی، روش الگویی بودن والدین و... می تواند درک آنها را افزایش داده و نماز به چیزی لذت بخش و غنی برای کودکان تبدیل کند. این روش ها نه تنها به حفظ توجه کودکان کمک می کنند، بلکه درگیری عاطفی و شناختی آنها را در شیوه های معنوی خانواده نیز تشویق می کنند.

کلید واژه : شیوه، ترغیب ، جذب ، کودک ، نماز، خانواده .

۱- دانش آموخته مقطع سطح دو ، مدرسه علمیه حضرت زینب(سلام الله علیها) میناب

مقدمه

خداوند در وجود هر انسانی میل ذاتی به عبادت و پرستش را نهادینه کرده است. این میل به پرستش، گاه در مسیر اشتباه مانند بت پرستی، علاقه شدید به مادیات و ... کشیده می شود و انسان را در منجلاب پوچی به نابودی می کشاند، گاه نیز در مسیر درست خداپرستی گام نهاده و خود را به عرش می رساند. یک کودک تازه متولد شده فطرتی پاک و زلال، مانند آینه دارد و در محیط خانواده خود، در حال شکل دادن خمیر اخلاقی و رفتاری خود است. به همین خاطر رفتار و برخورد والدین است که در زمینه ی تربیت کودکان و نوجوانان و همچنین ترغیب آنان نسبت به عبادت و نماز بسیار حائز اهمیت است.

نماز یکی از ستون های اصلی ایمان در اسلام است و آموزش آن در سنین پایین می توانند تأثیر عمیقی بر رشد معنوی کودکان داشته باشد. البته با روش های مؤثر برای ترغیب و جذب کودکان به نماز و با تمرکز بر نقش خانواده می تواند نماز را برای کودک جذاب می شود و پیوند عمیق تری با خانواده ایجاد می نماید. شیوه هایی مانند شیو ی زمینه ای که مربوط به دوران قبل از تولد، دوران بارداری و بعد از تولد است، شیو ی قصه گویی، شیوه الگویی بودن والدین، شیوه های ترغیب و جذب کودکان به نماز جماعت در خانواده، رویکردهای خلاقانه به نماز در خانواده یادآوری نعمت های خدا برای ترغیب و جذب کودکان به نماز با محوریت خانواده و شیوه ی تشویقی برای ترغیب و جذب کودکان به نماز با محوریت خانواده ... است.

با توجه به موضوع پژوهش «شیوه های ترغیب و جذب کودکان به نماز با محوریت خانواده»، مناسب ترین روش برای جمع آوری اطلاعات تحلیلی - کتابخانه ای است. که با بهره گیری از کتب متعدد دینی و اخلاقی، روانشناسی و مقاله ها و پایان نامه ها مرتبط با موضوع ... به رشته تحریر در آمده است. برخی از این منابع عبارتند از:

۱- کتاب «آموزش نماز به کودکان» از سید کاظم کاظمی یزدی، در سال ۱۳۹۲ در تهران به چاپ رسیده است. از مباحث قابل توجه این کتاب: شیو ی زمینه ای، فرهنگ سازی نماز، روش شناسی دعوت به نماز، برنامه شناسی آموزش اشاره دارد.

۲- کتاب «اقامه نماز در دوران کودکی و نوجوانی» از علی قائمی، در سال ۱۳۸۸ در تهران به چاپ رسیده است. در ساختار این کتاب به دو مسأله ی اساسی پرداخته شده است. اول: پایه های تربیت اسلامی و دوم: مباحث پیام نماز، گیرنده و فرستنده و کیفیت القای نماز، شرایط

القای نماز ، نحوه تمرین و عمل نماز ، آغاز دعوت و تمرین ، راهنمای ما در اجرای نماز و قواعد و مراقبت ها و پرهیزها می باشد.

۳- مقاله « شیوه های ترغیب و جذب کودک به نماز با محوریت خانواده » از سمیه یار محمدی از مدرسه علمیه النفسیه اصفهان در پژوهشگاه علوم انسانی به چاپ رسیده است. مباحث کلی این پژوهش، شیوی زمینه ای که شامل پیش از تولد و دوران بارداری و پس از تولد است ، شیوه ی انگیزشی که شامل : آگاه کردن کودک از محبت خدا ، مانوس کردن کودک با مسجد و مکان های مذهبی ، بیان آثار نماز ، نقل داستان های شیرین ، آماده سازی مقدمات نماز و ایجاد شرایط جذاب و کوتاه کردن نماز برای رعایت حال ، بازی با کودک تشویق کودک و آموزش شیوه نماز خواندن به کودک می باشد .

۴- پایان نامه « تربیت عبادی کودک از منظر روایات » از حمیده میرزام الدین میرزا نظر ، از مجتمع آموزش عالی امام خمینی(ره) در مقطع کارشناسی ارشد رشته علوم حدیث دفاع شده است. در ساختار این تحقیق به مراحل و ابعاد و عوامل و موانع تربیت ، مبانی و اصول تربیت عبادی کودک ، روش های تربیت عبادی کودک ، آموزش های خاص عبادی کودک پرداخته شده است. در این مقاله سعی داریم به سوال چگونه فرزند خود را نمازخوان کنیم؟ پاسخ دهیم و به نقش خانواده در ترغیب کودکان به نماز و روش های دعوت فرزندان به نماز را مورد بررسی قرار دهیم.

۱- مفاهیم

۱-۱- کودک و ویژگی های آن

کودک و فرزند در لغت عرب معادل ولد می باشد که صاحب مقائیس اللغه در بیان معنای آن می نویسند : « ولد» برای واحد و جمع بکار می رود و «ولیده» برای مونث است و جمع آن ولائد باشد و تولد شی از شی دیگر به معنای حاصل شدن از آن می باشد^۱.

لسان العرب می نویسد : «ولد ولید به معنی بچه پسر است که متولد شده است. بعضی ها گفته اند به دختر بچه نیز ولید گفته می شود و بعضی ها گفته اند این واژه فقط برای پسر بکار می رود^۲.

۱- ابن فارس، معجم مقائیس اللغه، ذیل واژه ولد

۲- ابن منظور، لسان العرب، ج ۳، ص ۴۶۷

قاموس قرآن در مورد ولد می نویسد: ولد به فرزند، خواه فرزند انسان باشد و یا غیر آن بر مذکر و مؤنث، تشبیه و جمع اطلاق می شود و بر وزن (فرس، فلس، قفل، جسر) خوانده می شود. ولی در قرآن مجید فقط وزن اول بکار رفته است. ولد بر وزن قفل جمع ولد نیز آید. (ولید) به معنی خادم و کودک است باعتبار نزدیک بودن ولادتش جمع آن ولدان می باشد.^۱

کودک، فردی است رنگ پذیر، متکی به دیگران و انعطاف پذیر که هنوز به سن بلوغ نرسیده است.^۲

دوران کودکی می تواند به عنوان یک دوره زندگی که در طول آن یک موجود انسانی به عنوان یک کودک و همراه با خصوصیات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی آن دوره تعریف شود.^۳

اندیشمندان اسلامی دوره های مرتبط با کودک را به سه دور تقسیم نموده اند از ولادت تا هفت سالگی، از هفت سالگی تا ظهور بلوغ، از سن بلوغ به بعد.^۴

پیامبر (صلی الله علیه و آله) هفت سال اول را (سیادت کودک) و هفت سال دوم را تعلیم پذیری، اطاعت و فرمان برداری و هفت سال سوم را (دوران مشورت) می دانند.^۵

هدف پدر و مادر در پرورش، ساختن شخصیت کودک است. او در این راه می کوشد بر اساس معیارهای پذیرفته شده، شخصیت کودک را بسازد. این پرورش باید با برنامه ریزی اجرا شود تا نتیجه بخش باشد. اگر هدف پدر و مادر، علاقه مند کردن فرزند به نماز باشد، ضروری است که: ویژگی های کودک را به درستی بشناسد، با اصول و آیین پرورش به خوبی آشنا باشد، برنامه و شیوه های ویژه ای را برای این کار برگزیند.

کودک، زندگی وابسته ای دارد و با سرپرستی و ولایت دیگران زندگی می کند. گفته های دیگران به شدت در کودک تأثیر می گذارد؛ زیرا طرح، فکر و بینش شناخته شده و منسجمی از خود ندارد.

۱- قرشی، قاموس قرآن، ج ۷، ص ۲۴۳

۲- عمید، فرهنگ عمید، ص ۱۶۶۱

۳- رضایی، قرآن و تربیت اجتماعی کودک، ص ۳۶

۴- میرزائزاد، تربیت عبادی کودک از منظر روایات، ص ۱۴

۵- حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۲۱، ص ۴۷۷

کودک بسیار رنگ پذیر و انعطاف پذیر است و در راه ساخته شدن شخصیتش، با دگرگونی‌های زیادی رو به روست. قلمرو سنی کودک، از زمان تولد تا دوازده سالگی را در بر می‌گیرد.^۱

در مورد این که مرحله نوزادی چه زمانی را در بر می‌گیرد، نظرهای گوناگونی وجود دارد. نظری که از حمایت بیش تری برخوردار است و با واژه «شیرخوارگی» نیز سازگاری دارد، آن است که این مرحله با تولد نوزاد آغاز می‌شود و تا دو سالگی ادامه می‌یابد.^۲ که در قرآن به آن اشاره شده :

«الْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ»^۳ ؛ مادران باید دو سال کامل فرزندان خود را شیر بدهند، برای آن کس که بخواهد فرزند را کامل شیر دهد... .

بعضی از روان شناسان، دو سال اول زندگی را یک مرحله شمرده و آن را به دو دوره نوزادی و کودکی تقسیم کرده اند. دوره نوزادی از تولد آغاز می‌شود و تا دو هفتهگی ادامه می‌یابد و پس از آن را تا دو سالگی، کودکی می‌نامند.

از تولد تا شش ماهگی، حالت تنش زمانی در کودکی پدید می‌آید که در شرایط ناراحت کننده ای قرار گیرد. نوزاد این حالت را با انقباض ماهیچه ها، افزایش درجه حرارت، دگرگونی در تنظیم فعالیت قلب و دستگاه تنفس و هم چنین ناراحتی‌های گوارشی نشان می‌دهد.

معمولاً پس از حدود دو ماهگی، هیجان در برابر محرک‌های خوشایند به صورت شادی، خنده و صداهای ویژه دیده می‌شود. او با واکنش در برابر حرکت دیگران، با صدای بلند می‌خندد و با چشم خویش، حرکت نور، صدا و اشخاص را پی می‌گیرد.^۴

کودک در همان ساعت‌های آغازین تولد، محرک‌های پیرامونش را درک می‌کند و این محرک‌ها بر روی او اثر می‌گذارد. از این رو، در شرع مقدس اسلام سفارش شده است که پس از تولد کودک، در گوش راست او، اذان و در گوش چپش، اقامه گفته شود.

گفتنی است برانگیختگی آغازین نوزاد، به هیجان‌هایی مانند: خشم، نفرت و ترس (در حدود ۶ ماهگی) تبدیل می‌گردد. واکنش در برابر محبت نیز پیش از دوازده ماهگی و حسادت نزدیک به

۱- قائمی، اقامه نماز در دوران کودکی و نوجوانی ، ص ۱۰

۲- قائمی، روان شناسی رشد، ج ۱، ص ۲۷

۳- بقره: ۲۳۳

۴- شرفی، مراحل رشد و تحول انسان، ص ۱۴۴

دوم: زمینه کنجکاوی در انسان از همه حیوانات بیشتر است بگونه ای که دوست دارند از همه مسائل و اسرار سر در آورد به همین جهت دائماً درصدد جستجو و کشف است تا آنچه را که از دیگران می‌یابد به مرحله اجرا و عمل در آورند.

سوم: وجود حالت قهرمان پرستی در انسان و مخصوصاً در کودکان قوی است. دوست دارند که عمل خود را با عمل یک قهرمان تطابق دهند و کارهایی فوق العاده همانند آنان از اینان سرزند آنچه را که می‌بینند و به نظرشان جالب می‌آید؛ مثبت باشد یا منفی مورد عمل قرار می‌دهند.

چهارم: میل به شگفت آوردن و در سایه آن جلب نظر و محبت کردن در کودکان قوی است به ویژه از آن بابت که آنان فوق العاده نیازمند به کمک و همکاری با دیگران هستند و این امر باعث می‌شود تا هر چه که فرد محبوب و مورد علاقه اش انجام می‌دهد او هم بدان تن دهد.

بر این اساس والدین و مربیان به عنوان افراد محبت کننده، مقتدر، قهرمان و مهربان، مجریان قواعد و ضوابط در نظر کودک هستند. آنان هر عملی که در برابر دیدگان کنجکاو و مترصد او انجام دهند از نظر کودک دور نمی ماند و به واقع در برابر عمل خود مسؤولیت دارند.^۱

بنابراین همان طور که اشاره کردیم، عمده قالب رفتاری و سبک زندگی کودک متأثر از سبک زندگی والدین و محیط خانواده می باشد. اگر پدر و مادر خود نماز نخوانند و انتظار فرزند مومن و نمازخوان داشته باشند، انتظاری تقریباً ناممکن است و شاید یک درصد بتوان چنین مواردی را مشاهده نمود. پس همواره باید به این نکته توجه داشت که اگر دوست داریم فرزندان نمازخوان باشد باید خودمان نیز به نماز معتقد باشیم و آن را با علاقه اقامه کنیم.^۲

جمع بندی: یکی از مهم ترین روشهای موثر در تربیت فرزندان، بحث الگو دهی است. والدین یک کودک قبل از آموزش مستقیم امور نمازی به فرزندان، در واقع خود یک الگو برای کودکان خود هستند. اگر والدین خود را معطر به اخلاق و رفتار نیکوی اسلامی کنند، فرزندان آنها نیز بدون نیاز به دانستن فلسفه انجام این کار، خود به خود این اعمال را یاد گرفته و تقلید می کنند. این اصل تبلیغ و تربیت در اسلام همان بحث تبلیغ عملی است که ائمه اطهار (علیهم السلام) بر این سبک از تبلیغ بسیار تاکید نموده اند. زیرا هم خود فرد تبلیغ کننده تاثیر می پذیرد و چون خود فرد نیز به گفته های خود عمل می کند میزان تاثیر آن در فردی که تحت تبلیغ قرار می گیرد، بسیار بیشتر و عمقی تر خواهد بود.

۱- همان، ص ۱۴

۲- همان

شیوه های ترغیب و جذب کودکان به نماز با محوریت خانواده فراوان هستند ما چند مورد آن را بیان کردیم اما ذکر همه آنها در این نوشتار نمی گنجد . بدین ترتیب برخی از شیوه هایی که اشاره نکردیم برای نمونه نام می ببریم مانند : روش های درگیر کردن کودکان به نماز با محوریت خانواده، شیوه های ترغیب و جذب کودکان به نماز جماعت در خانواده، رویکردهای خلاقانه به نماز در خانواده یادآوری نعمت های خدا برای ترغیب و جذب کودکان به نماز با محوریت خانواده و

نتیجه گیری

ترغیب کودکان به نماز، یک چالش و در عین حال فرصتی ارزشمند برای خانواده ها است. نماز، نه تنها یک عبادت مذهبی، بلکه راهی برای پرورش اخلاق، انضباط، و ارتباط عمیق تر با خداوند است. در اینجا پیشنهاد برای خانواده ها ارائه می شود تا کودکان را به طور موثر به نماز تشویق کنند:

نماز را به یک تجربه خانوادگی تبدیل کنید: نماز را به عنوان یک فعالیت جمعی در نظر بگیرید. کودکان اغلب از مشارکت در فعالیت های خانوادگی لذت می برند. می توانید زمان نماز را به یک لحظه پیوند دهنده تبدیل کنید؛ همه اعضای خانواده در یک اتاق جمع شوند، دست هایشان را به هم بدهند، و با صدای آرام و هماهنگ نماز بخوانند. این حس تعلق خاطر را در کودک تقویت می کند، معنای نماز را توضیح دهید: کودکان ممکن است درک عمیقی از اهمیت نماز نداشته باشند. سعی کنید با زبان ساده و مناسب سن آنها، مفهوم نماز، ارتباط آن با خدا، و فواید آن را توضیح دهید. داستان ها و مثال های مرتبط می تواند درک بهتری از این عبادت مقدس به آنها بدهد ، نماز را به یک عادت روزانه تبدیل نمایید: ثبات و تکرار، کلید موفقیت است. سعی کنید نماز را به بخشی از برنامه روزانه خانواده تبدیل کنید. کودکان به راحتی عادت ها را می پذیرند، و اگر نماز را به طور منظم انجام دهند، به مرور زمان آن را بخشی طبیعی از زندگی خود می دانند ، تشویق و پاداش: سیستم پاداش می تواند انگیزه ای برای کودکان باشد. برای مثال، می توانید یک تخته پاداش طراحی کنید و هر زمان که کودک به طور خودجوش نماز بخواند، یک نشانک به او اعطا کنید. این نشانک ها می توانند در نهایت به یک جایزه کوچک منجر شوند. اما مهم است که تشویق ها بر اساس ارزش های معنوی و نه فقط مادی باشد ، فضای پرسش و گفتگو ایجاد کنید: به کودکان اجازه دهید سوالاتشان را در مورد نماز بپرسند. پاسخ دادن به سوالات آنها به طور صادقانه و صمیمانه، می تواند درک و علاقه آنها را افزایش دهد ، فناوری های آموزشی بهره ببرید: اپلیکیشن ها و نرم افزارهای مخصوص آموزش نماز به کودکان، می تواند ابزارهای مفیدی برای خانواده ها باشد. این فناوری ها اغلب از انیمیشن ها و بازی ها برای آموزش مفاهیم استفاده می کنند.

منابع و مأخذ

* قرآن کریم

- ۱- ابن فارس، احمد، معجم مقائیس اللغة، قم: مکتب الاعلام الاسلامی، ۱۴۰۴ ه ق .
- ۲- ابن منظور، محمد، لسان العرب، بیروت: دار احیاء التراث، ۱۴۰۸ ق .
- ۳- امینی، ابراهیم، آیین تربیت، تهران: انتشارات اسلامی، ۱۳۵۹ ش .
- ۴- انجمن اولیاء و مربیان جمهوری اسلامی ایران، نماز در سیمای خانواده، تهران: چاپ اول، ۱۳۷۶ ش .
- ۵- بهشتی، احمد، خانواده در قرآن، بی جا: طریق القدس، چاپ اول، ۱۳۶۱ ش .
- ۶- پاینده، ابوالقاسم، نهج الفصاحه، بی جا: انتشارات بدرقه جاویدان، بی تا .
- ۷- تقوی، نعمت الله، جامعه شناسی خانواده، بی جا: انتشارات پیام نور، ۱۳۶۷ ش .
- ۸- حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ ه ق .
- ۹- حسینی نژاد، سیدمجتبی، نقش والدین در گرایش و تشویق فرزندان به نماز، قم: اثر قلم، ۱۳۹۹ ش .
- ۱۰- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۷ ش .
- ۱۱- راغب اصفهانی، ابوالقاسم، مفردات، تهران: مکتبه المرتضویه، بی تا .
- ۱۲- رضایی، مهدیه، قرآن و تربیت اجتماعی کودک، رضایی، قم: انتشارات پژوهش های اسلامی تفسیر و علوم قرآن، ۱۳۹۳ ش .
- ۱۳- شرفی، محمدرضا، مراحل رشد و تحول انسان، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ سوم، ۱۳۶۸ ش .
- ۱۴- طبسی، محمد جواد، حقوق فرزندان در مکتب اهل بیت (علیه السلام)، قم: دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۴ ش .

- ۱۵- طوسی ، ابوجعفر محمدبن حسن ، تهذیب الاحکام ، بی جا، دار الکتاب الاسلامیه ، ۱۳۶۵ ش .
- ۱۶- عمید ، حسن ، فرهنگ عمید ، بی جا : انتشارات اشجع ، چاپ دوم ، ۱۳۹۰ ش .
- ۱۷- قرشی، سید علی اکبر، قاموس قرآن، تهران : دار الکتاب العلمیه، چاپ ششم، ۱۳۷۱ ش.
- ۱۸- قائمی ، علی ، اقامه نماز در دوران کودکی و نوجوانی ، تهران: ستاد اقامه نماز ، چاپ اول ، ۱۳۷۲ ش .
- ۱۹- ----- ، روان شناسی رشد، تهران: انجمن اولیا و مربیان، چاپ اول، ۱۳۶۶ ش .
- ۲۰- ----- ، پرورش مذهبی و اخلاقی کودکان، تهران : امیری، چاپ ششم ، ۱۳۷۶ ش.
- ۲۱- کاظمی یزدی ، سید کاظم ، آموزش نماز به کودکان (ویژه والدین و مربیان تربیتی) ، تهران: ستاد اقامه نماز ، ۱۳۹۲ ش .
- ۲۲- کلینی، محمد بن یعقوب ، اصول کافی، تهران : دار الکتاب الاسلامی ، ۱۳۶۵ ه ش .
- ۲۳- کریم ، زهرا ، پرورش دینی کودک: تاثیر پرورش در جذب کودکان به نماز ، قم : مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما ، ۱۳۸۲ ش .
- ۲۴- میرزائظر، میرزام الدین، تربیت عبادی کودک از منظر روایات ، تهران: مجتمع آموزش عالی امام خمینی(ره) مدرسه عالی قرآن و حدیث ، ۱۳۹۵ ش .
- ۲۵- میخبر، سیما، ریحانه بهشتی یا فرزند صالح ، قم : انتشارات نور الزهرا(س)، ۱۳۸۲ ش .
- ۲۶- محمدی ری شهری، محمد، حکمت نامه کودک (ویژه زوج های جوان و مربیان امور تربیتی) ، ترجمه عباس پسندیده ، قم: دارالحدیث ، چاپ اول ، ۱۳۸۵ ش .
- ۲۷- مجلسی ، محمد باقر ، بحار الانوار ، تهران: مکتبه الاسلامیه ، ۱۳۸۹ ه ق.
- ۲۸- محدثی، جواد ،عشق برتر: راه های ایجاد محبت اهل بیت در کودکان و نوجوانان، قم : بوستان کتاب، چاپ چهارم، ۱۳۸۳ ش.
- ۲۹- معاونت تبلیغات و ارتباطات اسلامی، برای فرزندانمان چگونه الگو باشیم؟ ، مشهد: انتشارات قدس رضوی، ۱۳۹۱ ش .

- ۳۰- نوری، رضا؛ مرادی، علی رضا، روان شناسی تربیتی، تهران: مرکز تربیت معلم، ۱۳۶۸ ش .
- ۳۱- نوری، حسین، مستدرک الوسائل، ج ۲، تهران: مکتبه الاسلامیه، ۱۳۸۳ ه ش .
- ۳۲- نیک خو، مهدی، گلبرگ زندگی: بررسی جنبه‌های گوناگون رشد و تربیت کودک، قم: بوستان کتاب، چاپ اول، ۱۳۸۶ ش .
- ۳۳- یار محمدی، سمیه، «شیوه‌های ترغیب و جذب کودک به نماز با محوریت خانواده»، نشریه پرتال جامع علوم انسانی، النفسیه، بی تا .